

Kültürel Peyzaj Açısından Geleneksel Ağlasun Evleri

İhsan BULUT (*)

Cihan DEĞİŞGEÇ (**)

Hurşit GÜNEY (***)

Osman UZUN (****)

Öz: Bu çalışmada Ağlasun yerleşmesinde yaşayan insanların kültürel birikimlerinin ve coğrafi şartların kültürel peyzajın önemli bir unsuru olan meskenler üzerindeki yansımalarını tespit etmek hedeflenmiştir. Araştırmanın genel amaçlarına ulaşılabilmesi için gezi-gözlem ve mülakat yöntemleri uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analiz-sentez sürecinde yorumlanmasıyla çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Geleneksel Ağlasun evleri temel ilkeler ve genel karakter açısından, geleneksel Türk ev mimarisi ile paralellik göstermektedir. Meskenlerin şekillenmesinde doğal şartların yanı sıra gelenek, görenek ve ekonomik faaliyetler gibi unsurların da etkisi vardır. Meskenlerin fonksiyonel özellikleri incelendiğinde zemin katın ekonomik faaliyetlere göre 1. Katın ise yaşamsal eylemlere uygun olarak dizayn edildiği görülmektedir. Ayrıca Geleneksel Ağlasun evleri plan özellikleri bakımından ataerkil bir aile yapısına hitap etmektedir. Ancak bu durum zamanla değişim göstermiş ve aile yapısında meydana gelen çözümlerle yaşayan kişi sayısının azalması veya evlerin terk edilmesine bağlı olarak bakımsız kalan evler zamanla yıkılmaya yüz tutmuştur. Ayakta olan geleneksel Ağlasun evlerinde restorasyon yapılarak, hem kültürel varlıklarımız korunmalı hem de bu evler kültürel turizm kaynakları içerisine alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Peyzaj, Kültür, Ağlasun Yerleşmesi, Geleneksel Meskenler

Traditional Ağlasun Houses for Cultural Landscape

Abstract: In this study, it is aimed to determine reflection of cultural inheritance of people who live in Ağlasun settlement and reflection of geographic conditions on Landscape which is an important factor for dwelling in Ağlasun settlement. In order to reach general target of research, expedition-investigation and interview methods that are fundamental methods of Geography are applied. During the analysis-synthesis process of data obtained various results are achieved. Traditional Ağlasun houses, In terms of general character and fundamental principles, show parallelism with conventional Turkish house architecture. The dwellings have been taken shape by not only natural conditions but also customs and economic activities factor. When the dwellings functional property are investigated, it is seen that ground floor was designed according to economics activities and first floor was designed in accordance with biological action. Moreover, traditional

*) Prof. Dr. Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü (e-posta: ihsanbulut@akdeniz.edu.tr)

**) Yüksek Lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı (e-posta: cihandegisgec@gmail.com)

***) Yüksek Lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı (e-posta: hursitguney5@gmail.com)

****) Yüksek Lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı (e-posta: uzunoglu.6666@gmail.com)

Ağlasun houses appeal to patriarchal family structure in terms of plan properties. This case, however, underwent change over time and the houses began to be destroyed because of decreasing family members which occur due to dissolution of family structure or the houses began to wrack because of neglected houses abandoned by householder. By making restoration in surviving Ağlasun houses, not only cultural structures need to be protected but these houses need to be counted as a cultural tourism source, as well

Keywords: Landscape, Culture, Ağlasun Settlement, Traditional Houses

Makale Geliş Tarihi: 19.08.2017

Makale Kabul Tarihi: 01.11.2017

I. Giriş

Kültür toplum bilimcilerin bazıları tarafından "belli bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan ve birbirlerine aktarılan bilgi, tavır ve davranış kalıplarının hepsinin toplamı", bazıları tarafından da "çevrenin insan tarafından meydana getirilen kısmı" olarak ele alınırken coğrafyacı Harris kültürü "bir nüfus ya da toplumun öğrenilmiş düşünce ya da davranış özellikleri" ve Ann E. Larimore ise, benzer şekilde "bir grubun üyelerinin öğrenip, yaşadığı ve gelecek nesillere aktardığı bir yaşam tarzı" olarak tanımlamaktadırlar. (Tümertekin, Özgüç, 2010:95).

Kültürel coğrafya çalışmalarında kültüre sözcüğüne bağlı olarak türetilen birçok kavram vardır. Bunlardan biride kültürel peyzajdır. Kültürel Peyzaj kültür gruplarının yeryüzüne yerleşirken yarattıkları yapay görünümdür. Kültürler kendi coğrafi görünümünü dünyanın kendilerine sağladığı hammadde ile şekillendirirler. Yerleşilen her alanın bir kültürel peyzajı vardır ve bunlar kendilerini yaratan kültürü yansıtır. (Tümertekin, Özgüç, 2010:111).

Kültürel peyzaj kavramı ilk olarak 1920'lerde aslında fiziki coğrafyacı olan Carl Ortwin SAUER tarafından kullanılmıştır. Sauer *Herhangi bir bölgede, bir kültürün doğal peyzaj üzerine değişiklik yapmak için çalıştığını ve o bölgeyi bir kültürel peyzaj haline getirdiğini iddia etmiştir. Öyle ki, kültürel peyzaj insan eliyle şekil değiştirmiş olan doğanın geniş ve değişmiş bir seklidir, aynı zamanda doğa kültürün yapısındaki arzuları ve isteklerini sonunda kültüre hizmet etmek için kullanır* demiştir (Mitchell, 2003:238).

Kültür grupları yaşamlarını devam ettirirken kültürel yapılarını yasadıkları fiziki çevre üzerine yansıtmaya başlarlar. Dolayısıyla fiziki çevre üzerinde yapılan değişiklikler, o toplumun kültürünün bir aynası olarak da görülebilir. İnsanların kendi hayatlarını kolaylaştırmak adına kendi düşünsel yapılarını inşa ettikleri binalara, caddelere, bahçelere, meralara vb. yerlere yansımaları onların kültürel peyzajını ortaya koyuyor diyebiliriz (Kayserili, Altaş, 2010:90-91).

Ev, kültürün peyzajdaki yansımasıdır. İnsanın yaşama alanının odağı durumundaki ev, bu özelliğinden dolayı onu yapan ve kullanan insanın dünya görüşünü ve algılamasını, mit ve inançlarını, ideallerini, geleneklerini, sosyal düzen ve organizasyonlarını, hayatlarını kazanma biçimlerini, yani bütün olarak kültürünü

özenle işlediği ve maddi olarak görülebilir hale getirdiği mekândır. Özellikle kırsal ve/veya geleneksel ev, geçmişten günümüze yaşanan kültürel yayılmaların ve kültürel adaptasyonların tarihi belgesi olması, yeryüzünün yerler zenginliğini arttırması nedeniyle ayrı bir önem taşır (Köse, 2007:9). Daha kısa bir açıklama ile konut, insan ve mekânın karşılıklı ilişkilerinin maddi biçimini oluşturarak kültürel peyzaj oluşumunu ortaya çıkarır (Mitchell, 2005:49) . Başka bir ifade ile ev, bir kültür üretim yeri veya sosyal ve kültürel alışveriş ürünüdür (Cansever,1999:441).

Geleneksel konutlar, insanın geçmişten günümüze biriktirerek getirdiği kültürel birikimin ve komşu kültürlerle olan etkileşiminin sonucu olarak ortaya çıkan, kültürün maddi öğelerine gösterilebilecek en güzel örneklerden biridir. Çünkü geleneksel konutlar, barındırdıkları özellikler ile toplumun ihtiyaçlarına göre nasıl şekillendirildiğini, aile yapısına göre nasıl inşa edildiğini ve buna bağlı olarak yapılan eklentilerin özelliklerini, dini hayatın etkisini, kadının toplum içerisindeki yerini, sosyal ilişkilere göre nasıl plânlandığını gösterir. Aynı zamanda fiziki çevrenin etkisinin insan tarafından olumlu şekilde nasıl kullanıldığını göstermesi bakımından maddi kültürün güzel bir yansıtıcısıdır.(Kocaman, Kayserili, Kaya, 2014:148). Kırsal konutlarda yapı elemanlarından rastgele oluşturulmasından ziyade doğal koşulların etkisi ile sosyal ve ekonomik şartların mantık manzumesi şeklinde birleştirildiği gözlenmektedir. Evlerde ve eklentilerinde işlevsiz bir karış alana dahi yer verilmemiştir(Bulut, 2016,; 297).

Bu bağlamda Ağlasun yerleşmesine baktığımızda zengin bir geleneksel konut mimarisine sahip olduğunu görmekteyiz. İlçede merkezinde kerpiç, taş yığma ve bağdadi tarzında yapılmış geleneksel meskenler mevcuttur. Lakin meskenlerin büyük çoğunluğunu kerpiçten yapılanlar oluşturmaktadır. Geleneksel meskenlerin müstemilatını, işlevsel özelliklerini ve tipolojik özelliklerini etkileyen en önemli faktörlerin başında yerel halkın sosyo-kültürel özellikleri gelmektedir. Ayrıca konut mimarisi noktasında birden çok tipin olması ve farklı malzemenin kullanılıyor olması zengin doğal çevre koşullarına işaret etmektedir. Bu çalışmada amaç Ağlasun yerleşmesinde insanların kültürel birikiminin ve coğrafi şartların kültürel peyzajın önemli bir unsuru olan meskenler üzerindeki yansımalarını ortaya çıkarabilmektir.

II.Amaç ve Yöntem

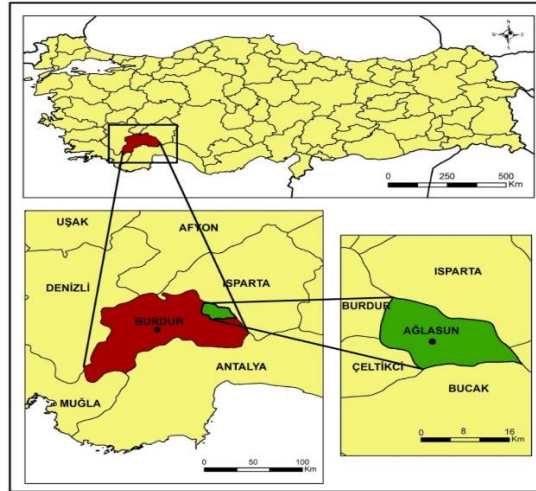
Bu çalışmanın amacı Ağlasun yerleşmesinde yaşayan insanların geçmişten günümüze getirdiği kültürel birikimin ve coğrafi şartların kültürel peyzajın önemli bir unsuru olan meskenler üzerindeki yansımalarını ortaya çıkarabilmektir.

Çalışmanın ilk aşamasında araştırma sahası ile ilgili olan daha önce yapılmış olan coğrafi çalışmalar ve farklı bilim dallarında yapılmış olan araştırmalar incelenmiştir. Akabinde farklı sahalarda yapılan benzer çalışmalar da incelenerek geniş bir perspektif oluşturulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın genel amaçlarına ulaşılabilmesi için coğrafyanın temel yöntemleri olan yerinde gözlem ve mülakat yöntemleri uygulanmıştır. Saha çalışması esnasında toplamda 21 tane geleneksel mesken incelenmiştir. Elde edilen verilerin analiz-sentez sürecinde yorumlanmasıyla çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

III. Ağlasun İlçesinin Konumu ve Genel Coğrafi Özellikleri

Ağlasun ilçesi Batı Akdeniz Bölgesinde, Burdur İli sınırları içinde yer alır. Ağlasun; Burdur İli'nin güneydoğusunda olup, Batı Torosların iç kısmında bulunan 2276 m yüksekliğindeki Akdağ'ın güney yamaçlarına kurulmuştur. Yerleşmenin deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 1050 metredir. İlçenin yüzölçümü yaklaşık olarak 305 km²'dir. İlçenin batısında Burdur merkez ilçesi, kuzey doğusunda Isparta ilinin merkez ilçesi, güneyinde Bucak ilçesi ve Peçenek Beli, güney batısında Antalya İli, bulunmaktadır. Ağlasun ilçesi Burdur şehrine 35 km Isparta şehrine 40 km Antalya şehir merkezine ise 105 km uzaklıktadır.

Ağlasun, Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında geçiş bölgesinde yer alır. Akdeniz kıyılarında görülen yüksek sıcaklık ve yağış değerleri yanı sıra karasal iklimin düşük sıcaklık ve düşük yağış değerleri gözlenmez. Genel olarak yazlar sıcak ve kurak kışlar ise ılık ve yağışlı geçer. Yağışların büyük kısmı bahar ve kış aylarında düşmektedir. Sonbahar ve yaz ayları ise oldukça kurak geçer. Yağışlar yaz ve bahar aylarında genellikle yağmur, kış aylarında ise kar şeklindedir (Ceylan, 2015:11). Ağlasun ilçesinde bulunan meteoroloji istasyonunun 1992 yılında kapanmasından dolayı iklimsel verilerin ortaya koyulmasında en yakın istasyonlardan olan Burdur meteoroloji istasyonunun verilerinden faydalanılmıştır. 937 metre rakımda kurulan Burdur meteoroloji istasyonunun tespit ettiği verilerin 1033 metrede kurulan eski Ağlasun istasyonunun verilerine yakın rasatlara sahip olduğu düşünüldükçe Burdur istasyonunun 1960-2016 yılları arasında tespit ettiği rasat verileri kullanılmıştır. Bu verilere göre iklim özellikleri bakımından Ağlasun ilçesinin yıllık ortalama sıcaklığı 13.3°C ocak ayı ortalama sıcaklık 2.6 °C temmuz ayı ortalaması da 24.8 °C dir. Ağlasun da ortalama yağış 461 mm olup 154 mm yağış ile en yağışlı mevsim kıştır (Meteorolojik Bülten,2016).

Şekil 1: Ağlasun İlçesi Yer Bulduru Haritası

Ağlasun ilçesi çevresine göre zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. İlçe sınırları içerisinde kızılçam ve karaçam türleri yoğunlukta olmakla beraber Toros sediri, servi ve kavak gibi türlerde bulunmaktadır. Araştırma alanının ortasında düşük kotlarda ve batı-doğu uzantılı Ağlasun çayı yatağında yaygın olarak alüvyonlar görülür. Gevşek tutturulmuş veya tutturulmamış kil, silt, kum, çakıl ve blok boyutunda malzemelerden oluşan güncel çökeller alüvyonu oluşturmaktadır (Erdoğan, 2013:19). Ayrıca morfolojik olarak yüksek ve dik yamaçların eteklerinde kırıntılı malzemenin oluşan yamaç molozu, bulunduğu yerdeki yükseltinin litolojisince zengin olup köşeli blok, çakıl ve kum boyutundaki malzemenin gevşek tutturulmasından oluşmuştur. Ağlasun yerleşmesinin kuzeyinde uzanan Akdağlar mesozoyik dönemde oluşmuş olup egemen kayaç türü olarak gri-beyaz renklerde izlenen masif kireç taşları ile temsil edilmektedir (Hançer, 1996:95-96). Geniş bir alanda yüzeyleyen Isparta ofiyolit karmaşığı olarak adlandırılan bir formasyon mevcuttur bu formasyon serpantinit, gabro, diyabaz, çört, radyolarit ile kireçtaşı bloklarından oluşmaktadır. Genel olarak Ağlasun ovasının kuzey ve güneybatı bölümünde görülmektedir. (Çelik, 2013:15). Bunun yanında Ağlasun dolaylarında geniş bir alanda yüzeyleyen tipik bir filiş fasiyesi de izlenmekte olup egemen kaya türü kumtaşı ve şeyl ardalanmasından yer yer de killi kireçtaşları ara seviyelerinden oluşan Ağlasun Formasyonu olarak adlandırılan bir kayaç birimi mevcuttur. (Hançer, 1996:74-77)

İlçe toprakları genellikle kireçli topraklardan oluşur. Yörede yağışların az olması nedeniyle kuvvetli yıkanmalar meydana getirmemiş olduğundan, toprak profillerinde ve yüzeye yakın yer yer $CaCO_3$ birikimleri görülür (Burdur İl Çevre Durum Raporu, 2009: 22). İlçe arazisinin büyük bir bölümü dağlık sahalarda, yüksek plato düzlükleri ile dar ve derin yarılmalı vadilerden oluşmaktadır. Ağlasun kuzeyinde yer alan Akdağ ve devamı durumundaki dağlık ve tepelik alanlar zengin bir manzara özelliği yanı sıra, elverişli iklimi, zengin flora ve faunası, verimli toprakları ve zengin su kaynakları nedeniyle doğal çevre özellikleri bakımından önemli avantajlara sahiptir (Ceylan, 2015:10). Bölgede yer alan dağlar ve akarsular ise; ilçenin kuzeyinde Akdağ, doğusunda Dereboğazı, batısında ise Yaylacık Dağı ve Çatak Beli bulunmaktadır. İlçenin akarsuları Tuzlu Çay, Gürleyik, Bey Pınarı, Gökpınarı, Susaklı ve Kirazlı Çayı'dır. Tuzlu çaya çeşitli yerlerden çıkan Gürleyik, Bey Pınarı, Gök Pınar, Susaklı ve Kirazlı Çayı gibi su kaynakları ile birleşerek Ağlasun deresine oradan da kışın Isparta İlinde gelen Doğandere Çayı ile birleşerek Aksu Nehrine karışır. Yazın ise önüne D.S.İ tarafından yapılan Göl yeri Göleti'nde toplanarak sulama suyu olarak kullanılmaktadır.

Ağlasun 1958 yılında ilçe statüsüne kavuşmuştur. 1965 yılı nüfus sayımlarında ilçenin toplam nüfusu 9.092 olarak tespit edilmiştir. İlerleyen yıllarda ilçenin nüfusu genel itibarı ile bir artma eğilimi içinde olmuştur ve en yüksek seviyesine 11.505 kişi ile 1990 yılında ulaşmıştır. Lakin bundan sonraki süreçte bilhassa göçe bağlı olarak nüfusta azalmalar meydana gelmiştir ve 2015 yılında ilçenin toplam nüfusu 8.382 olmuştur. Sahip olduğu nüfus miktarı ile Ağlasun ilçe merkezi bir kasaba hüviyetindedir. Bu nüfus miktarı ile Ağlasun Burdur ilinin en az nüfusa sahip olan ilçelerinden biridir (Tablo 1).

İlçe ekonomisi meyveciliğin ağırlık kazandığı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. İlçe sınırları içerisinde 6923 kültür ve 951 melez olmak üzere toplamda 7874 büyük baş hayvan vardır. Ayrıca 1638 koyun 6972 keçi olmak üzere toplamda 8610 sağılan küçükbaş hayvan vardır. İlçe sınırları içerisinde azda olsa arıcılık faaliyeti yapılmakta olup mevcut kovan sayısı 858 dir(TUİK,2016). Pazarlaması yapılmamakla birlikte napolyon türü kiraz üretimi ve çilek potansiyeli vardır. Ağlasun; gül bahçeleri, alabalık yetiştirme tesisleri ile ünlüdür. İlçede kiraz, vişne, ceviz, elma, buğday, mısır yetiştirilmektedir. Ağlasun ilçesinde kiremit fabrikası ve içme suyu fabrikası bulunmaktadır bu sanayi faaliyetlerinin de ilçe ekonomisinde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 1: Ağlasun ilçesinde yıllara göre kır ve şehir nüfusu dağılışı

Yıllar	Toplam	Merkez	Kır
1965	9.092	3.730	5.362
1970	9.844	4.244	5.600
1975	11.384	4.288	7.096
1980	10.786	4.442	6.344
1985	10.584	4.552	6.032
1990	11.505	5.252	6.253
2000	11.393	4.738	6.655
2007	9.500	4.251	5.249
2008	9.575	4.445	5.130
2009	9.467	4.414	5.053
2010	9.012	4.061	4.951
2011	9.047	4.118	4.929
2012	8.843	3.981	4.862
2013	8.889	4.113	4.776
2014	8.679	4.034	4.645
2015	8.382	3.847	4.535

Kaynak: TUİK, 2016

IV. Ağlasun Yerleşmesinde Geleneksel Mesken Kültürü

Türk toplumunda ev kelimesi; vatan, devlet, aile gibi kutsal bir kavramdır. Günümüz Türkçesindeki gibi *ev* ve *bark* kelimeleri eski Türk toplumlarının da kullandığı vatan, devlet, aile gibi anlamları ile kullanılmıştır. (Ögel, 1998:133). Bu gibi anlamlarının yanı sıra Türk ev mimarisine özgü bazı göstergeler vardır. En önemli göstergelerden olan plan elamanları avlu, oda, mutfak ve sofa gibi unsurlardır (Gök, Kayserili, 2013:184). Geleneksel Ağlasun evleri de temel ilkeler ve genel karakter açısından, geleneksel Türk ev mimarisi ile paralellik göstermektedir.

Türk Konut Mimarisinde evin önünde bulunan ve eve ait olan avluların büyük bir ehemmiyeti vardır. Avlu, geleneksel Türk evi kültüründe evin en yoğun kullanım alanlarından biridir. Dolayısıyla ev ve avluyu dışarıdan korumak ve saklamak için duvar önem kazanır. Avlu duvarının önemi öncelikle semboliktir: özel mekânı genel ve ortak mekânlardan ayıran fiziki ve psikolojik engeldir. Yaşama mekânının mahremiyeti

sağlama aracıdır; geleneksel geniş ailenin egemenlik sahasının belirlenmesi, kontrolünün sağlanması ve dışarıdan tecavüzlerin bertaraf edilmesinde toplumsal bir engeldir (Köse, 2007:15).Avlu büyüklükleri mesken sahibine ait olan arazi ile ilişkili olarak değişmektedir. Bazı meskenlerde avlunun büyüklüğü, meskenin yüzölçümünden küçük olabilmekte, bazı meskenlerde ise avlunun büyüklüğü, meskenin toplam yüzölçümünden iki-üç kat büyük olabilmektedir. Avlunun büyüklüğüne mesken sahibinin uğraştığı ekonomik faaliyet de etki edebilmektedir (Altaş, Gök, Doğan, 2006:74). Avlu geleneksel Ağlasun evlerinde bir çok evin planında yer almış olan önemli bir unsurdur. Taş malzeme ile yapılan ve ortalama olarak 2-2.5 metre yüksekliğinde olan duvarlara sahip avlulara girişler ahşap ve çift kanatlı kapılardan olmaktadır. Avlulara giriş kimi evlerde tek kapıdan olurken kimi evlerde ise iki kapıdan olmaktadır. İki kapılı avlularda kapıların biri diğerine nazaran büyük olmaktadır. Büyük olan kapı daha çok kağnıların (at arabası) girişi için küçük olan ise insan girişleri için tasarlanmıştır. Avlu kapılarının bu şekilde yapılmasında sosyo-ekonomik sebepler önemli bir etkiye sahiptir. Kapıların üzerinde gelen kişilerin seslerinin duyulması amacı ile demirden yapılmış ekseriyetle aynı büyüklüğe sahip olan yuvarlak tokmaklar vardır. Bunun yanında bütün avlu kapılarında yukarı kaldırmak suretiyle kapıların açılmasını sağlayan kollu kilit sistemleri de mevcuttur. Ayrıca farklı büyüklüklerde olan avluların içerisinde ufak çaplı olarak bazı tarım ürünlerinin ekimi de yapılmaktadır. Avlular çocukların oyun oynadığı, kadınların yabancı bakışlardan uzak olarak günlük bazı faaliyetlerini gerçekleştirdiği sosyal mekânlar olma hüviyetine de sahiptir. Bununla birlikte avlu araştırma sahsında havlu olarak ta adlandırılır (Fotoğraf 1-2).

Fotoğraf 1: İbrahim Altındal'a ait olan meskenin avlu ve kapısından bir görüntüsü

Bilindiği gibi, yapı malzemesi, jeolojik ve jeomorfolojik özellikler, iklim şartları, bitki örtüsü, toprak ve diğer doğal çevre faktörleri ile birlikte meskenler; onu inşa eden insanın gelenek, görenek, arzusu, tarihi ve ekonomik şartlarını da yansıtır (Özdemir, 2000:165). Çoğunlukla iki katlı olarak inşa edilmiş olan geleneksel Ağlasun evlerinde (zemin kat dâhil) meskenlerin yapımında kullanılan malzeme yakın çevreden temin edilmiş olması itibarı ile bölgenin genel karakterini yansıtmaktadır. Geleneksel Ağlasun evlerinde ana yapı malzemesi toprak ve saman karışımından yapılmış olan kerpiçtir. Bunun yanında ahşap malzemede önemli yapı elemanlarındandır. Duvarlarda kullanılan hatillar, yer döşemeleri, kirişler, tavan, doğramaları, Duvar işlemleri ve çatı

iskeleti gibi unsurlar ahşap malzemeden yapılmıştır. Ahşap malzeme için yakın çevrede yetişen kavak, servi ve çam türleri yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca evlerin temelinde ve zemin katında, sayısı azda olsa tamamen taş yığma tekniği ile yapılmış olan evlerde kalker ve volkanik kökenli olan kayalar kullanılmıştır.

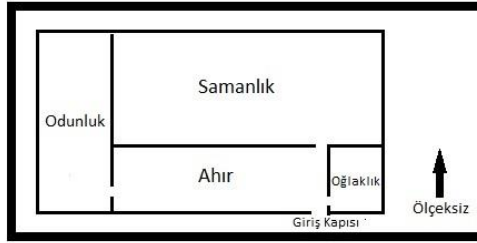
Fotoğraf 2: Avlu giriş kapısında kilidin açılmasını sağlayan kapı kolu (solda) ve kilit sisteminin (sağda) avlu içinden görüntüsü.

Geleneksel Ağlasun konutlarında taban suyu seviyesinin yükselmesine bağlı olarak oluşan nemden evleri korumak amacıyla meskenlerin temelleri taş doldurularak yükseltilmiştir. Bazı meskenlerde zemin kat duvarlarının yarısı kaba taş yarısı ise kerpiç malzemeden yapılmıştır. Buna mukabil zemin katın tamamen taş yığma tekniği ile yapıldığı evlerde mevcuttur. Ayrıca 1. Katların büyük çoğunluğu kerpiç malzemeden yapılmıştır. Ancak kerpiçten yapılan bazı meskenlerin ön cephelerinin bağdadi yapı tarzında ve çıkmalı (cumba) olarak yapıldığı tespit edilmiştir. Bu tarzda yapılmasının sebebi ise estetik kaygı ve çıkmalarda oluşabilecek ağırlığı en aza indirebilmektir. Bununla birlikte Ağlasun yerleşmesinde meskenlerin duvarlarının içerisinde hatıl adı verilen uçları duvarların kenarında birbirine kenetlenen ahşap malzeme kullanılmıştır. Bunun esas amacı duvarları dengede tutmak ve yıkılmasını önlemektir (Fotoğraf 3-4).

Fotoğraf 3: Temeli (sağda) ve birinci katı (solda) taş yığma tekniğiyle yapılmış olan mesken örnekleri

Meskenlerin fonksiyonel özellikleri incelendiğinde ise evlerde çeşitli bölümlerin ortaya çıktığı görülür. Geleneksel evlerde zemin kat ekonomik faaliyetlere bağlı olarak şekillenmiştir. Genel itibarı ile meskenlerin zemin katında odunların istiflendiği odunluk, samanlık, küçük ve büyük baş hayvan yetiştiriciliğe bağlı olarak yapılan oğlaklık, ahır ve ambar gibi bölümler vardır (Şekil 1). Ambarlarda özellikle yazın hasadı yapılmış olan buğday, arpa, mısır gibi ürünler depolanırdı. Bu ambarlarda ürün depolama işlemi 1. katta açılan kapak yardımı ile olmaktadır. Günümüzde ise ambarları dolduracak kadar buğday ekimi yapılmadığı için ambarlar eski işlevini yitirmiştir.

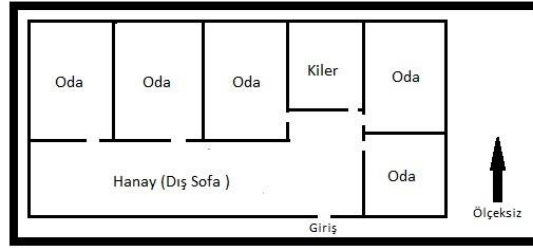
Şekil 1: İbrahim Altındal Evinin Zemin Kat Planı

Geleneksel meskenlerin 1. katı ise insanların genellikle yaşama eylemlerini gerçekleştirdiği yerlerdir. Meskenlerin 1. katları sofa ve onun etrafında yer alan odalara bağlı olarak şekillenmiştir. Sofa, odalar arası ilişkiyi sağlayan ve bireylerin toplanmasına olanak veren ortak alandır. Odalar, genellikle doğrudan sofaya açılırlar. Sofa bir ya da iki yandan kapalı olabildiği gibi ortada da olabilir. Türk evini, Batı evinden ayıran en önemli özelliklerden birisi odaların sofaya açılmasıyla, bu mekânın hareket merkezi özelliğini kazanmasıdır (Sözen,2001:81), (Şekil 2). Geleneksel Ağlasun evlerinde genel itibarı ile dış ve orta sofa olarak tanımlanan sofa tipleri vardır. Bu sofalara bağlantı merdiven yardımı ile ya ön cepheden ya da zemin kattan olmaktadır. Dış sofalar Ağlasun yerleşmesinde tahtalık veya hanay olarak adlandırılmakta olup ön cepheleri avluya bakacak şekilde tasarlanmışlardır. Özellikle yaz dönemlerinde insanların oturduğu, sohbet ettiği ve yemek yediği aile içi müşterek kullanım alanı hüviyetindedir. Ayrıca tahtalıkların ön cephesinde mutfak malzemelerinin koyulduğu bulaşıklık/bucaklık olarak adlandırılan bir bölümde mevcuttur (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4: Temel ve zemin kat taş yığma 1. Kat yan ve arka cephelerinin kerpiç ön cephenin ise bağdadi tarzda yapıldığı mesken örneği.

Araştırma sahasında ki Geleneksel evlerde en işlevsel bölümlerden biride odalardır. Oda dışarıdan her zaman en çok yalıtılmış olan elemandır. Çok belirgin bir biçimlenişi ve elemanları vardır (Hülya Yürekli, Ferhan Yürekli, 2007:16). Ev içerisinde birçok fonksiyona sahip, insanın temel ihtiyaçlarını karşılayan yaşam birimleridir. Oturma, yemek yeme, çalışma, yatma gibi eylemlerin gerçekleştiği bir ortamdır (Karpuz, 1993:4). Ayrıca geleneksel Ağlasun evlerinde bir oda içerisinde günümüz evlerini meydana getiren unsurların bir çoğu bulunur. Kısacası her oda bir ev hüviyetinde inşa edilmiştir. Oda içerisinde bulunan en önemli unsurlardan biri yemeklerin hazırlandığı, suyun ısıtıldığı, soğuk kış günlerinde ev sakinlerinin ısınmak için etrafında oturduğu ocaklardır. Bu ocakların etrafında ahşap malzeme ile yapılmış olan süslemelerde mevcuttur. Her odada bulunan ocaklar yörede ocak başı olarak ifade edilmektedir (Fotoğraf 5).

Şekil 2: İsmail Selen Evinin 1. kat Planı

Fotoğraf 5: Hanay(solda) ve saçak altında çıkmalı bir şekilde yapılan bulaşıklık (sağda).

Geleneksel meskenlerde odalarda bulunan diğer bir önemli unsur tereklerdir. Terekler odaların duvarlarına monte edilmiş olan ahşap raflardır. Tereklere; tabak, bıçak, çatal, gibi malzemeler konulmaktadır. Araştırma sahasında evlerde mevcut tereklerin en önemli özelliği tek bir kattan oluşmasıdır. Tereklerin oda duvarını boydan boya çevreleyen tiplerinin yanı sıra tek bir duvara monte edilmiş olan tipleri de vardır (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6: Desenli bir şekilde yapılmış olan ocak örnekleri.

Fotoğraf 7: Oda duvarını boydan boya çevreleyen (solda) ve sadece bir duvara monte edilen (sağda) terek örnekleri.

Araştırma sahasında geleneksel evlerde duvarları sadece duvar olma özelliğinden çıkarıp başka işlevlerde yükleyen unsurlardan birisi de gusülhanelerdir. Gusülhaneler duvarlara gömülü olarak inşa edilmiştir. Ortalama olarak 60*150 ölçülerinde ve ahşap kapılı olarak inşa edilmişlerdir. Özellikle günümüz ebeveyn banyosu gibi işleve sahip olan bu unsur aile içi mahremiyeti korumak amacı ile inşa edilmiştir (Gök, Kayserili, 2013:198, Fotoğraf 7).

Ayrıca geleneksel Ağlasun evlerinde odaların duvarlarına gömülü bir şekilde inşa edilen yatak, yorgan, yastık ve battaniye gibi eşyaların muhafaza edildiği yükçükler, süs eşyalarının muhafaza edildiği yükçükler (yükçüklerin çoğunluğu ahşap malzemeden yapılmış iken şerbetlikler ise tamamen ahşap malzemeden yapılmıştır) ve tencere, elek, radyo gibi eşyaların konulduğu kör pencere olarak adlandırılan oda elamanları da mevcuttur (Fotoğraf 8). Bu özellikleri ile iç güzellik düşüncesinin yapılan meskenlerde baskın olduğu ve evde yaşayan insanların psikolojik olarak o güzel görünümünden etkilenerek daha rahat ve daha sağlıklı bir aile ortamı içerisinde hayatlarını devam ettirme düşüncesi içinde oldukları anlaşılmaktadır (Gök, Kayserili, 2013:199).

Fotoğraf 8: Oda duvarına gömülme suretiyle yapılmış günümüz duş kabinlerinden daha çok mahremiyet duygusu taşıyan gusülhane örneği

Özellikle belirtmek gerekir ki geleneksel evlerde 1. kat duvar kalınlıkları ortalama olarak 80-90 cm civarındadır. Bunun esas sebebi de duvarlara gömülü olarak inşa edilmiş olan unsurlardır. Ancak bazı istisnalar mevcut olup bilhassa geleneksel evlerde 1. kat yapı planlarında yer alan turşu, reçel, peynir ve ekmek gibi yiyeceklerin depolandığı kilerlerde (girellik) duvar kalınlıkları ortalama olarak 20-25 cm dir. Bunun sebebi de odalarda duvarlara gömülü olarak inşa edilmiş unsurların bu bölümde bulunmamasıdır.

Fotoğraf 9: Yan yana yapılmış olan şerbetlik, yüklük (sağda) ve duvara gömülü bir şekilde yapılan kör pencere örnekleri (solda).

Geleneksel evlerin döşeme ve tavan sistemlerine baktığımız zaman ise şunları görmekteyiz; döşemelerde toprak ve ahşap malzeme kullanılmıştır. Özellikle zemin katında ahır olan yerleşmelerde zemin kat kiriş ve doğrama sistemlerinin üstü muşamba benzeri malzemelerle örtülüp üzerine toprak atıldıktan sonra isteğe göre ahşap döşemeler yerleştirilmiştir. Bunun asıl sebebi ise ahırda oluşacak kokunun üst kata sirayet etmesini önlemektir. Bunun yanında Meskenlerin 1. Katlarının tavanları genellikle ters tavan sisteminde inşa edilmiş iken zemin katlarda ise kirişleri görünecek şekilde yapılmış tavan tipleri mevcuttur. Kirişlerde ve doğramalarda kullanılan malzeme ahşaptır. Tavanların bazılarında süsleme yapılırken bazıları ise sade bir

görünümüne sahiptir. Tavanlar farklı renklere boyanmıştır. Tavanlar, odanın ev içerisindeki önemine, ustanın becerisine, ev sahibinin isteklerine ve ekonomik gücüne göre farklı şekillerde yapılmışlardır (Yıldırım, Hidayetoğlu, 2006:333). 1. kat tavan-döşeme arası mesafe ise ortalama olarak 250 cm dir (Fotoğraf 9-10).

Fotoğraf 10: Tavanı ve döşemesi ahşap olan (sağda) ve tavanı ahşap zemini toprak olan mesken örnekleri (solda).

Meskenlerde meydana gelen değişimlerde iklimin büyük bir etkisinin olduğu önceki açıklamalarda belirtilmişti. Özellikle iklimin meskenler üzerindeki etkisini duvar kalınlıkları, kapı ve pencere büyüklükleri, çatı sistemleri ile meskenlerin yapımında kullanılan malzemede gözlemek mümkündür (Özdemir, 2000:161). Bu bağlamda geleneksel Ağlasun konutlarına baktığımızda yağmur sularını boşaltmak, kar şeklindeki yağışların fazla kalmasını önlemek amacı ile çatılara verilen eğim derecesinin ortalama olarak 25-30 derece olduğunu görmekteyiz. Çatılar genel itibarı ile dört yana eğimli kırma çatı ve iki yana eğimli beşik çatı sistemine göre inşa edilmiştir. Kullanılan malzeme ise oluklu kiremittir. Meydana gelen yağışların duvarlara zarar vermesini önlemek amacı ile saçaklar 40-50 cm kadar çıkıntılı olarak yapılmıştır. Pencere ise ortalama olarak 70*110 cm ölçülerindedir. Pencere ölçülerinin ülkemizin Kuzey Doğusundaki meskenlerin pencerelerine nazaran büyük olması daha sıcak olan iklimin etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca geleneksel evlerde cümle kapıları (giriş kapıları) çift kanatlı veya tek kanatlı olarak ahşap malzemeden yapılmıştır. Oda kapıları ise ahşap malzemeden ve tek kanatlı olarak yapılmıştır (Fotoğraf 11).

Fotoğraf 11: Zemin kat (solda) ve 1. kat tavan (sağda) örnekleri.

Fotoğraf 12: Meskenlerde Çatı, pencere ve kapı örnekleri

Türk kültüründe temel ihtiyaç olarak temiz hava evin biçimlenmesinde etkilidir. Bu anlayış dünya görüşü ve din ile de beslenir ve desteklenir. Nitekim tuvalet kokusu benimsenmediği için tuvalet geleneksel Türk evinde iç mekânda değil, dış mekânda, yani avludadır. Hatta avlunun eve en uzak ve gözden ırak köşesindedir (Köse, 2007:20). Geleneksel Ağlasun evlerinde hiçbir meskenin yapı planında tuvalet bulunmamaktadır. Tuvalet genellikle avlunun bir köşesine veya daha uzak bir yere yapılmıştır.

Ayrıca Türk milletinin önemli değerlerinden olan misafirperverliğin etkisini de yapılar üzerinde görmek mümkündür. Araştırma sahasında oda olarak adlandırılan ve dışarıdan gelen misafirler için her mahallede birer tane bulunan yapılar, misafire verilen değeri ortaya koymaktadır. Bu yapılar ya mahalleye ya da yerleşmede ikamet eden saygın bir kişiye aittir (Fotoğraf 12).

Özellikle belirtmek gerekir ki modern yapı malzemelerine ulaşma imkânının artmasına paralel olarak geleneksel evlerin çehrelerinde değişimler meydana gelmiştir. Şöyle ki geleneksel evlerin eskiyen bazı yerleri yıkılarak briket, tuğla ve beton harcı gibi bazı malzemeler kullanılmıştır. Böylece mazinin eseri olan bu meskenler geçmiş ile günümüz arasında kalan eğreti yapılara dönmüştür (Fotoğraf 14).

Fotoğraf 13: Misafirler için inşa edilen oda örneği

Fotoğraf 14: Modern yapı malzemelerinin geleneksel meskenlerde onarım için kullanımına örnek.

V. Sonuç ve Öneriler

Ağlasun yerleşmesi sahip olduğu konum itibarı ile Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında geçiş özelliğine sahiptir. Buna bağlı olarak yapılan meskenler yaz ve kış döneminde meydana gelen sıcaklık değişimine uyumlu bir şekilde inşa edilmiştir. Doğal çevre şartlarının mesken yapı malzemesi üzerinde önemli bir etkisi vardır. Meskenlerde kullanılan yapı malzemeleri genel karakteri açısından yakın çevrenin özelliklerini yansıtmaktadır. Bununla birlikte kültürü oluşturan unsurlardan olan ekonomik faaliyetler, sosyal yapı, ahlaki anlayış ve dini anlayış meskenlerin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bunun en somut örneklerini avlu, oda, hanay, zemin kat ve oda(misafir odası) olarak adlandırılan unsurlarda görmek mümkündür. Ayrıca Geleneksel Ağlasun evleri plan özellikleri bakımından ataerkil bir aile yapısına hitap etmektedir. Evlenen çocuklar aileleri ile birlikte aynı çatı altında farklı odalarda yaşamaktaydılar. Lakin zaman içerisinde ataerkil aile yapısında meydana gelen değişimlerle birlikte evlenen çocukların ayrı eve çıkma istekleri geleneksel meskenlerde yaşayan kişi sayısının azalmasına sebep olmuştur.

Yaşayan kişi sayısının azalması veya evlerin terk edilmesine bağlı olarak bakımsız kalan evler zamanla yıkılmaya yüz tutmuştur. Yaklaşık olarak 90-100 yaşlarında olan evlerin çoğu yıkılmıştır. Sağlam olarak ayakta duranların birçoğu terk edilmiştir. Bazılarında onarımlar yapılmak suretiyle insanlar içerisinde yaşamaya devam etmektedir. Meskenlerde genellikle ev sahipleri veya gelir düzeyi düşük insanlar ücretsiz ya da cüzi miktarda para karşılığında kiracı olarak yaşamaktadırlar.

Meskenlerde restorasyon çalışmaları yapılmayıp bunun yerine geleneksel konutlar yıkılarak günümüzün modern yapı malzemeleri ile yeni konutlar inşa edilmektedir. Ayakta olan geleneksel Ağlasun evlerinde restorasyon yapılarak, hem kültür varlıklarımız korunmalı hem de bu evler kültürel turizm kaynakları içerisine alınmalıdır. Yeni yapılan evlerde ise geleneksel evlerin iç dizaynına benzer donanımlar eklenerek konut kültürünün bir takım özellikleri yaşatılmalıdır.

Günümüzde halen sağlam olan geleneksel Ağlasun evlerinin etrafında plânsız bir şekilde yapılmış olan binalar kaldırılmalıdır. Tarihi kültürel mirasın en önemli elemanlarından olan meskenler ortaya çıkarılmalı ve korunmalıdır. Reklam ve

restorasyon çalışmalarıyla geleneksel Ağlasun evleri yöre halkına ekonomik gelir sağlayacak şekilde turizme kazandırılmalıdır.

Ağlasun ilçesinde bulunan Sagalassos antik şehrini görmeye gelen ziyaretçilerin şehirde uzun süre kalmasını sağlayabilmek için bu meskenler restore edilerek butik otellere çevrilmelidir. Ayrıca bu meskenlerden uygun olanları şehrin somut kültürel unsurlarının sergilendiği müzelere dönüştürülmelidir.

VI. Katkı belirtme

Arazi çalışmamız esnasında bizlere rehberlik eden Ağlasun ilçesi Sakarca Mahallesi muhtarı Ekrem Akıncı ve Kıraç Mahallesi muhtarı Yakup İşcan'a teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Köse, A. (2007). Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı ve Değişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(18), 7-38.
- Altaş, N.T., Gök, Y., Doğanay, S. (2006). Domaniç'te Kır Meskenleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11(16) 63-88.
- Bulut, İ., (2016), Anadolu Konut Kültüründen Kaybolmakta Olan Mesken Şekli:Yozgat'ın Karayapıları, Türk Kültüründe Coğrafya II, 14. Bölüm, Pegem Akademi Yay., s.289-314, Ankara.
- Cansever, T., (1999). Osmanlı Evi, Edt: Güler Eren, *Osmanlı Ansiklopedisi*(440-449), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Demirci, D. (2009). Geleneksel Isparta Evlerinde Giriş Düzenlemeleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20, 187-202.
- Ceylan, S. (2015). Ağlasun İlçesinin Alternatif Turizm Kaynakları. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çevre ve Orman Bakanlığı. (2009). Burdur İl Çevre Durum Raporu.
- Çelik, E. (2013). *Ağlasun (Burdur) Ovası'nın Hidrojeoloji İncelemesi*.Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Erdoğan, M. (2013). *Burdur-Ağlasun Havzasının Hidrojeoloji İncelemesi*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Gök, Y., Kayserili, A. (2013). Geleneksel Erzurum Evlerinin Kültürel Coğrafya Perspektifinden İncelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(30), 175-216.
- Hançer, M. (1996). *Isparta Güneyi, Ağlasun-Bucak Civarının Jeolojik ve Tektonik özellikleri*. (Doktora Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi,
- Karpuz, H., (1993). *Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kayserili, A., Altaş, N.T., (2010). Horasan İlçesi'ndeki Kır Meskenlerinin Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 15(23), 81-102.

- Kocaman, S., Kayserili, A., Kaya, F. (2014). Kültürel Coğrafya Açısından Bir Araştırma: Tarihi Kağızman Evleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(32), 145-170.
- Köse, A. (2006). Balıkesir Örneğinde Geleneksel Kırsal Avlu Duvarı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 159-183.
- Mitchell, D., (2005) *Landscape, Cultural Geography a Critical Dictionary of Key Concepts*, Edt. Atkinson, D., Jackson, P., Sibley, D., Washbourne, N., S: 49-56, London : I.B. Tauris.
- Mitchell, D., (2003) *Dead Labor and the Political Economy of Landscape-California Living*, California Diving, *Handbook of Cultural Geography*, Edt. Anderson, K., Domosh, M., Pile, S., Thrift, N., S: 233-248, London: Sage Publication.
- Orman Ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2016). Meteorolojik Bülten.
- Özdemir, Ü., (2000). “Safranbolu’da Köy Meskenleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 4, 159-171.
- Ögel, B., (1988). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Özgüç, N., Tümer, E., (2010). *Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekân*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Sevindi, C., Daşdemir, D. (2012). “Kuruluşu Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Açısından Midyat Şehri”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi* 9(43), 126-159.
- Sözen, M., Erüz, C., (2001). *Türklerde Ev Kültürü*, İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Tıraş, M., Sevindi, C., Kaya, G. (2012). “Yusufeli İlçesinde Köy Yerleşmelerinin Coğrafi Şartlarla İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (43). 241-263.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2016). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (Adnks), Veri Tabanı.
- Yürekli, H., Yürekli, F., (2007). *Türk Evi Gözlemler Yorumlar*, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Yıldırım, K., Hidayetoğlu, M.L., (2006). *Geleneksel Türk Evi Ahşap Tavan Süsleme Özelliklerinin ve Yapım Tekniklerinin Çeşitliliği Üzerine Bir İnceleme*, Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu 16-18 Kasım 2006, İzmir.